

Tweede Kamer, Arbitrage, mediation en herstelrecht

VERSLAG VAN EEN COMMISSIEDEBAT

Concept

De vaste commissie voor Justitie en Veiligheid heeft op 14 oktober 2026 overleg gevoerd met mevrouw Van Bruggen, staatssecretaris van Justitie en Veiligheid, over:

- de brief van de minister voor Rechtsbescherming d.d. 26 oktober 2023 inzake reactie op de motie van de leden Ellian en Knops over het ontwikkelen van één centraal mediatorsregister (29279, nr. 724) (29279, nr. 822);
- de brief van de minister voor Rechtsbescherming d.d. 20 december 2023 inzake evaluatie van het Beleidskader herstelrechtvoorzieningen gedurende het strafproces (29279, nr. 829);
- de brief van de minister voor Rechtsbescherming d.d. 7 juni 2024 inzake rapport Plan- en procesevaluatie Mediation in Strafzaken (29528, nr. 16);
- de brief van de minister voor Rechtsbescherming d.d. 19 juni 2024 inzake reactie op verzoek commissie over de notitie van de Vereniging van Familie- en erfrecht Advocaten Scheidingsmediators en stand van zaken één centraal mediatorsregister (29528, nr. 17);
- de brief van de staatssecretaris Rechtsbescherming d.d. 2 juli 2025 inzake voortgang herstelrecht gedurende het strafproces (29528, nr. 18);
- de brief van de staatssecretaris Rechtsbescherming d.d. 11 juli 2025 inzake SEO-rapport Evaluatie Stichting Geschillencommissies voor Consumentenzaken (25754, nr. 4);
- de brief van de staatssecretaris van Justitie en Veiligheid d.d. 19 maart 2026 inzake rapport Geschilbeslechtingsdelta 2024 van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC) (29528, nr. 19);
- de brief van de staatssecretaris van Justitie en Veiligheid d.d. 31 maart 2026 inzake buitengerechtelijke geschilbeslechting (29279, nr. 1017);
- de brief van de staatssecretaris van Justitie en Veiligheid d.d. 29 september 2026 inzake WODC-rapport Mediation in Nederland: ontwikkeling, kwaliteitsborging en empirische inzichten in kwaliteit (2026Z20304).

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid,
Eerdmans

De griffier van de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid,
Van Tilburg

Voorzitter: Eerdmans
Griffier: Van den Broek

Aanwezig zijn zes leden der Kamer, te weten: Abdi, Eerdmans, Ellian, Sneller, Stöteler en Straatman,

en mevrouw Van Bruggen, staatssecretaris van Justitie en Veiligheid.

Aanvang 10.01 uur.

De voorzitter:

Goedemorgen, dames en heren. Goedemorgen aan de staatssecretaris, de leden en natuurlijk de mensen op de tribune. Van harte welkom bij onze vergadering van de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid. Welkom aan de staatssecretaris van Justitie en Veiligheid, mevrouw Van Bruggen. Ook welkom aan de presente Kamerleden: mevrouw Straatman van het CDA, de heer Sneller van D66 en mevrouw Abdi van PRO.

We hebben het vandaag over arbitrage, mediation en herstelrecht. Het debat gaat zo meteen beginnen met mevrouw Straatman als eerste spreker. Ik wil voorstellen om vier minuten spreektijd te doen in de eerste termijn. Dit debat kan tot 13.00 uur duren, maar als wij eerder klaar zijn, hoeft dat niet. Ik verwacht overigens dat er nog wel een paar leden zullen aanschuiven, maar we gaan voorlopig de deur sluiten en starten met onze eerste spreker. Het woord is aan mevrouw Straatman namens het CDA. Gaat uw gang.

Mevrouw **Straatman** (CDA):

Dank, voorzitter. Recht vind je niet alleen bij een rechter. Sterker nog: liever voorkom je dat partijen überhaupt de gang naar de rechter hoeven te maken. Het is vaak beter dat geschillen aan de voorkant, buiten de rechter om, worden opgelost op een laagdrempelige manier, uiteraard zonder afbreuk te doen aan de kwaliteit.

Voorzitter. Ook dat is toegang tot het recht. Uit de Geschilbeslechtingsdelta van het WODC volgt dat partijen deze wegen naar alternatieve geschilbeslechting ook steeds vaker vinden. Wat ons betreft biedt dat kansen. De capaciteitstekorten bij de rechtspraak zijn namelijk groot en de doorlooptijden zijn lang. Alternatieve geschilbeslechting speelt daarom een cruciale rol om ons rechtsbestel werkend te houden. Wat het CDA betreft maken we echter nog onvoldoende gebruik van die kansen. We moeten stappen zetten op het gebied van kwaliteitsborging en zichtbaarheid. De rol van deze instanties, zeker die van de erkende ADR-instanties, moet een veel duidelijkere plaats krijgen in ons rechtsbestel. Daarom mijn eerste vraag aan de staatssecretaris: hoe ziet zij haar regierol als het gaat om de plek van ADR-instellingen binnen het rechtsbestel?

Voorzitter. We hebben nog een wereld te winnen als het gaat om de zichtbaarheid van alternatieve geschilbeslechtingsinstanties. Om maar een voorbeeld te geven: in de Week van de Rechtsstaat hadden zij helemaal geen plek en waren zij helemaal niet zichtbaar. Dat is zonde. Het is daarom ook niet gek dat de conclusie uit verschillende onderzoeken is dat kwetsbare groepen deze alternatieve vormen nog onvoldoende weten te vinden. Daarom is mijn vraag aan de staatssecretaris: welke concrete stappen gaat zij zetten om bijvoorbeeld de kenbaarheid van de Geschillencommissie, maar ook die van andere ADR-instanties, te vergroten? Welke concrete stappen zet zij om de deelname van ondernemers te stimuleren?

Ook het Juridisch Loket heeft hier een belangrijke rol, namelijk om, het liefst warm, door te verwijzen. Wij zijn dan ook benieuwd naar de uitkomsten van de pilot van De Proeftuin. Wanneer komt er duidelijkheid over of en, zo ja, in welke vorm deze samenwerking een structurele plaats krijgt?

Voorzitter. Een aanbeveling van de SER was om ook niet-erkende geschillencommissies aan hetzelfde kwaliteitskader te houden als erkende ADR-instanties. De staatssecretaris gaf aan deze aanbeveling niet over te willen nemen. Waarom niet? Juist als we geschillen steeds meer aan de voorkant willen oplossen, wil je toch ook de kwaliteit aan die voorkant borgen?

Om de kwaliteit van juridische adviezen op hoog niveau te houden, zien wij ook kansen om nauwer op te trekken met de rechtspraak. Dat kan door doorverwijzingen van kantonrechters, maar ook door de kwaliteitscontrole achteraf mogelijk te maken, bijvoorbeeld door in uitspraken van kantonrechters zaaknummers van ADR-instanties op te nemen. Dan kunnen die instanties er ook lering uit trekken in het geval van een andere beslissing van de kantonrechter en kan er op die manier aan kwaliteitsverbetering gewerkt worden. Is de staatssecretaris bereid om in gesprek met de rechtspraak dergelijke samenwerkingsvormen verder uit te breiden?

Voorzitter. Dan mediation.

De **voorzitter**:

U heeft een interruptie van de heer Sneller van D66.

De heer **Sneller** (D66):

Dit dossier kenmerkt zich niet door keiharde politieke clashes, maar meer door het proberen ons in te leven in elkaars perspectieven. Ik vind dat wel typerend, gezien de thematiek. Dan de kwaliteitsborging vooraf. Ik snap de wens van het CDA, maar tegelijkertijd snap ik de argumentatie van de staatssecretaris ook wel, namelijk dat we voorzichtig moeten zijn met extra regelgeving als zelfregulering ook goed lijkt te werken. Ik was benieuwd hoe het CDA naar de balans kijkt tussen die twee belangen.

Mevrouw **Straatman** (CDA):

Ik denk dat het een hele terechte vraag is van de heer Sneller. We moeten voorkomen dat we de kwaliteit alleen maar met meer regels beter borgen. Aan de andere kant zie ik ook wel een risico, namelijk dat we heel graag willen dat veel meer geschillen aan de voorkant worden opgelost om de rechtspraak te ontlasten, maar dat we het voor rechtzoekenden ongelofelijk ingewikkeld maken om te weten bij welk loket of bij welke commissie ze terecht kunnen en dat we geen basisniveau van kwaliteit neerleggen. Dat is eigenlijk precies waarom we bij mediation zeggen: zorg voor zo'n centraal mediatorsregister, zodat er in ieder geval een basisniveau is en vandaaruit maatwerk geleverd kan worden voor de verschillende vormen. Als ik die vergelijking trek tussen mediation aan de ene kant ADR-instanties aan de andere kant, dan snap ik niet waarom we bij mediation wel zeggen dat er een gelijk speelveld van kwaliteit moet zijn, maar we dat bij ADR-instanties niet doen. Je ziet ook dat er steeds meer ADR-instanties ... De Onderwijscommissie is bijvoorbeeld nog geen erkende ADR-instantie, dus hoe kunnen we ervoor zorgen dat we in ieder geval de kwaliteit die bij die erkende ADR-instanties zit ook vragen van andere ADR-instanties? Het maakt me niet uit of dat dan publiek of meer via zelfregulering gaat. Ik vind wel dat we meer dat gesprek moeten voeren over hoe we zorgen voor de kwaliteitsborging, juist als we ook meer vragen van dit soort alternatieve geschilbeslechting.

De heer **Sneller** (D66):

Dank voor dat antwoord. Dat het niet per se publiekrechtelijk moet, laat ook wel ruimte

om het te bevorderen zonder dat er extra regels vanuit de overheid komen. Mijn laatste vraag is de volgende. "Vindbaarheid" en "een ondergrens" zijn toch wel verschillende dimensies, met twee verschillende probleemanalyses en twee verschillende oplossingsrichtingen. Dat vraag ik aan mevrouw Straatman.

Mevrouw **Straatman** (CDA):

Ja en nee. Op het moment dat het niet zichtbaar is en je niet goed weet waar je terecht kan komen, is de kans natuurlijk ook groter dat je bij een organisatie terechtkomt waarvan je helemaal niet weet of die aan bepaalde kwaliteitseisen voldoet. Op het moment dat je het rechtzoekenden makkelijk maakt met bijvoorbeeld, zoals ook werd gezegd, een routekaart over waar je terechtkan en die een bepaald minimumniveau aan kwaliteit van juridische kennis biedt, zorg je ervoor dat mensen weten waar ze terechtkunnen. Op het moment dat ze eigenlijk door een bos lopen en geen idee hebben welke richting ze opgaan, is de kans groot dat ze aankloppen bij een organisatie waarvan wij zeggen: oei, die voldoet niet helemaal aan de kwaliteitseisen. In die zin: ja, het is een andere probleemanalyse, maar door de erkende ADR-instanties veel zichtbaarder te maken, help je rechtszoekenden om naar de organisaties te gaan waarvan wij in ieder geval zeker weten dat die aan bepaalde kwaliteitseisen voldoen.

De **voorzitter**:

Mevrouw Straatman vervolgt.

Mevrouw **Straatman** (CDA):

Voorzitter. Dan kom ik aan bij mediation. Al in 2022 is de motie-Ellian/Knops aangenomen, over het ontwikkelen van een centraal mediatorsregister. Wat geldt bij ADR, geldt namelijk ook hiervoor: de kwaliteit moet geborgd zijn. Dat is nu niet overal het geval. Het mediatorsveld is te versnipperd en het kwaliteitskader te verschillend. In juni adviseerde de kwartiermaker dat er geen realistische mogelijkheid is om een voorstel uit te werken dat kan rekenen op voldoende steun. De staatssecretaris gaat nu verkennen of er kwaliteitsnormen kunnen komen voor een bestaand register.

Voorzitter. Het gaat ons allemaal veel te langzaam. Onze motie samen met de VVD is inmiddels vier jaar oud. We hebben inmiddels genoeg verkend en onderzocht. Nu is het tijd om knopen door te hakken. We horen graag van de staatssecretaris hoe zij de motie op korte termijn gaat uitvoeren, want een wettelijk kwaliteitskader voor de registers blijft voor het CDA cruciaal voor rechtszoekenden.

Voorzitter. Tot slot arbitrage. In de brief wordt die in één adem genoemd met laagdrempelige vormen van geschilbeslechting, maar dat is arbitrage natuurlijk helemaal niet. Arbitrage is peperduur en ook een stuk minder transparant. Wel is dat verklaarbaar, want veel arbitragezaken zijn vertrouwelijk. Tegelijkertijd zit daar het risico. Hoe kijkt de staatssecretaris naar kwaliteitsborging bij arbitrage? Ziet zij mogelijkheden om, zij het anoniem of vertraagd, meer publicatie van arbitrale vonnissen mogelijk te maken met het oog op kwaliteitscontrole?

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u zeer. Dan is het woord nu aan de heer Sneller. Hij spreekt namens D66. Gaat uw gang.

De heer **Sneller** (D66):

Dank, voorzitter. Niet iedereen die zijn teen stoot, hoeft meteen naar de chirurg. Zo werkt het denk ik ook met conflicten, want die hoeven niet altijd bij de rechter terecht te komen. Bij het maatschappelijke probleem denken wij hier vaak vanuit de lens van rules are tools: we maken een juridische oplossing, we creëren een recht en dat kan je dan halen bij de rechter. Dat hoeft natuurlijk niet altijd. Dat is ook de achtergrond waartegen ik naar dit onderwerp kijk.

Dan de Geschillenbeslechtingsdelta. Die werd al even genoemd door collega Straatman. Ja, er zitten een aantal positieve signalen in, maar ik wil er ook twee negatieve trends uit halen. De ene is de volgende. Het aantal afgesloten problemen — zo worden die daarin genoemd — dat in overeenstemming eindigt was in 2009 nog 53%, en bij de laatste meting 39%. Het percentage mensen met een probleem dat geen actie onderneemt, dat dus zelfs geen contact zoekt met de tegenpartij of een andere juridische actie start, was in 2009 nog 6% en was bij de laatste meting 13%. Er zitten dus wel zorgelijke kanten aan de toegang tot het recht, of in ieder geval het functioneren van de geschillenbeslechting.

Voorzitter. Dan een mooi onderzoek van het NSCR over dat het vertrouwen in de rechtsstaat toeneemt bij mensen die gebruikmaken van mediation in het strafrecht of herstelbemiddeling. Ik denk ook dat het daar een waardevolle rol kan vervullen. Je ziet dat het, naast vertrouwen in de rechtsstaat, ook leidt ...

De bel gaat. Ik zit 'm even uit.

De **voorzitter**:

Ja, die duurt een minuut. We wachten even.

De heer Sneller vervolgt.

De heer **Sneller** (D66):

Dank, voorzitter. Ook in andere opzichten zijn er goede resultaten, zoals minder recidive. Het feit dat het een hoge succesgraad heeft op dit moment, suggereert aan de ene kant dat er meer potentie is. De vraag aan de staatssecretaris is dus: hoe kunnen we ervoor zorgen dat ... We zijn het volgens mij elke keer eens dat herstelbemiddeling en mediation in strafzaken vaker gebruikt moeten worden. Wat gaat de staatssecretaris daarvoor doen? Tegelijkertijd zijn de zaken waarin het nu gebruikt wordt waarschijnlijk ook de zaken waarin het het meest kansrijk was. Hoe kunnen we daadwerkelijk vaststellen hoe groot die potentie is voor andere strafzaken waar het op dit moment niet gebruikt wordt?

Dan de bredere ADR-organisaties. Collega Straatman sprak daar ook al warme woorden over, waar ik me van harte bij aansluit. De staatssecretaris schrijft dat zij haar coördinerende rol wil gaan versterken. Ik ben benieuwd hoe zij de bekendheid en vindbaarheid gaat vergroten. Ik vind juist de proeftuin en het experiment daarin met het juridisch loket om ervoor te zorgen dat je daar gaat zitten waar mensen toch al contact zoeken ... Ik zie nu een aantal keer dingen als een nieuwe website die wordt gecreëerd voor het ECC, terwijl ik meer geloof in: hoe kan je ervoor zorgen dat je dit aanbiedt op de plek waar mensen toch al komen? Datzelfde geldt voor het ontsluiten van de

uitspraken. Zowel SEO als PWC raden aan dat de Geschillencommissie meer uitspraken gaat publiceren. Daar is ook geld voor beschikbaar gesteld. Dat geldt volgens mij breder voor de ADR's, dus ik ben benieuwd wat daarin qua brede inspanning gebeurt. Gebeurt dat bijvoorbeeld allemaal op rechtspraak.nl of wordt dat ook versnipperd aangeboden?

D66 bestaat vandaag 60 jaar. Een van de dingen waar Hans van Mierlo groot fan van was, zijn paradoxen. Dat vond ik ook mooi in de gesprekken met de ADR's. Voor een decentrale dekking heb je ook centrale regie nodig. Dat vraagt ook iets van de staatssecretaris, om ervoor te zorgen dat juist in die regio's — we hebben het over de Huizen van het Recht gehad — meer gebeurt. Ik ben benieuwd wat de staatssecretaris daar gaat doen.

Dan de potentie voor die erkende organisaties en dat model, om op andere plekken en andere domeinen ook oplossingen te bieden, bijvoorbeeld als het gaat om de woningbouw. Ik ben dus benieuwd wat de staatssecretaris met haar collega van VRO en veldpartijen zou kunnen doen om te kijken of daar, in plaats van de rechtsgang bij de Raad van State, niet op een andere manier meer ADR-georiënteerd mogelijk zou zijn, om dat slimmer en sneller op te pakken.

Dan als laatste, voorzitter ... Nee, ik heb de publicatie en de onderzoeken al gedaan. We hebben de discussie over het register volgens mij bij een vorig debat ook gevoerd. Ik heb toen tegen die motie gestemd, maar ik vind wel dat die moet worden uitgevoerd. Ik snap de dilemma's die het WODC schetst, maar ik denk dat daar voor de staatssecretaris gewoon de schone taak ligt om die knoop binnenkort door te hakken.

De voorzitter:

Dank, meneer Sneller. Dan zijn we bij mevrouw Abdi. Zij zal spreken namens PRO.

Mevrouw **Abdi** (PRO):

Dank, voorzitter. Alternatieve geschilbeslechting in civiele zaken en strafzaken is niet meer weg te denken uit het hele spectrum van juridische mogelijkheden. Het ontlast de reguliere rechtspraak, het is laagdrempelig en, belangrijker nog, alternatieve geschilbeslechting kan in precare verhoudingen betere resultaten tot stand brengen dan traditionele rechtsvinding, want een juridische uitspraak is immers niet per definitie een oplossing voor verstoorde persoonlijke verhoudingen. Zelfs in de strafrechtpleging blijkt mediation een goede dienst te bewijzen. Daders en slachtoffers kunnen met elkaar in gesprek over wat een delict in materiële en immateriële zin heeft stukgemaakt en hoe dat te herstellen. De vervolgvraag is dan natuurlijk: wat voegt een uitspraak van de strafrechter dan nog toe? Platgeslagen komt de ontwikkeling van mediation erop neer dat het eigendom van het conflict aan het verschuiven is. De overheid trok in de loop van de geschiedenis de rechtshandhaving naar zich toe. Met de effectieve handhaving van de openbare orde en veiligheid was en is daar veel voor te zeggen, maar het heeft het slachtoffer wel in een marginalere rol in de strafrechtpleging gedrongen. Slachtoffers mogen aangifte doen, een verklaring afleggen en daarna wordt het stil tot de rechtszitting, waar slachtoffers een slachtofferverklaring mag afleggen en eventueel materiële schade kunnen claimen. Mediation geeft daarentegen het conflict terug aan daders en slachtoffers. Vervolgens moet worden beoordeeld of het algemeen belang van de samenleving nog een strafrechtelijke uitspraak vergt.

Voor mediation in strafrechtzaken wordt een slordige 2,2 miljoen uitgetrokken. Dat is vrij bescheiden als je bedenkt wat het totale budget is voor de rechtsspraak: 1,6 miljard in 2026. Op deze agenda — het viel ons al eerder op — staan heel oude stukken, zelfs nog uit 2022. Daardoor kunnen we ook kijken naar de ontwikkeling van het herstelrecht in de strafrechtspleging. Nog in 2024 was het WODC niet heel erg hoopvol over mediation in strafzaken. Immers, slechts in 1% van alle strafzaken wordt mediation toegepast. In alle gevallen waarin daders en slachtoffers elkaar kennen en in verkeerszaken werkt mediation volgens officieren van justitie en rechters het beste.

De voorzitter:

Mevrouw Abdi, excuses dat ik u onderbreek, maar mevrouw Straatman heeft een vraag voor u.

Mevrouw **Straatman** (CDA):

Ik denk dat ik het verkeerd begrepen heb, maar stelt mevrouw Abdi nu de vraag wat nog de toegevoegde waarde van een uitspraak van de strafrechter is als mediation in strafzaken goed loopt? Mag ik aannemen dat mevrouw Abdi ook vindt dat het aanvullend is en dat in het strafrecht een uitspraak een heel ander doel dient dan mediation?

Mevrouw **Abdi** (PRO):

Dat ben ik helemaal eens met mevrouw Straatman. Het is dus aanvullend. Ik ga in mijn betoog ook nog in op hoe ik de rol van mediation verder zie.

De voorzitter:

U vervolgt.

Mevrouw **Abdi** (PRO):

Het WODC constateert dat professionals bijna altijd positief zijn over mediation, maar dat het probleem schuilt in terughoudendheid als betrokkenen elkaar niet kennen en in het feit dat mediationstrajecten zich lastig laten inpassen in de justitiële werkprocessen. Het WODC noemt dat een oneigenlijk selectieproces. Mediation verdient een georganiseerde inbedding en erkenning dat mediation een recht is waarop daders en slachtoffers zich zouden moeten kunnen beroepen. Daarom ook mijn eerste vraag aan de staatssecretaris. Welke regierol ziet zij voor zichzelf om mediation daadwerkelijk in het proces in te bedden?

Dan Perspectief Herstelbemiddeling, dat de kant van deelnemers heeft laten onderzoeken. Ze zijn zeer positief over herstelbemiddeling en ervaren ook op lange termijn positieve effecten. Ze voelen zich meer verbonden met hun naasten en hebben meer vertrouwen in het Nederlandse rechtssysteem. Eerder onderzoek wijst er bovendien op dat herstelbemiddeling de kans op herhaling verkleint en juridische verharding voorkomt. Maar ook uit dit onderzoek blijkt dat de beschikbare mogelijkheden onvoldoende worden benut. Eigenlijk geldt dat ook voor civielrechtelijke alternatieve geschilbeslechting. Het overheidsbeleid voor alternatieve geschilbeslechting richt zich vooral op het verbeteren van de informatievoorziening voor potentiële rechtszoekenden. Ook hier weer blijkt het Juridisch Loket een cruciale rol te spelen en blijft het voor de rest betrekkelijk stil. Even samenvattend lijkt het er uiteindelijk op dat het overheidsbeleid wel de randvoorwaarden wil scheppen, maar niet echt wil doorpakken als het bijvoorbeeld gaat om van herstelrecht een serieuze, volwaardige conflictafdoening maken.

Dat getuigt wat ons betreft van te weinig ambitie, want we weten al decennialang dat de meeste juridische problemen en misstanden onontdekt blijven. Mensen denken dat er niks aan een probleem wordt gedaan, ze zijn bang dat verhoudingen worden verstoord of ze schrikken van de mogelijke kosten van een juridisch conflict. Gewone mensen blijven daardoor te lang in ongezonde schimmelwoningen zitten, nemen genoeg met onrechtmatig ontslag en nemen een door een ondeugdelijk product veroorzaakte schade voor eigen rekening. Dat vinden wij fundamenteel niet eerlijk.

Ik kan tegen de staatssecretaris zeggen dat me op recente werkbezoeken ook opviel dat heel veel problemen eigenlijk onder de radar blijven, terwijl het wel degelijk juridische problemen zijn, maar dat degenen die het betreft dat zo niet zien. Ik vind dat een zeer problematisch beeld. Het Juridisch Loket zegt eigenlijk ook dat daarnaar aanvullend onderzoek moet worden gedaan. Wat vindt de staatssecretaris van die wens? En breder, vindt de staatssecretaris ook niet dat er nog veel te weinig gebruik wordt gemaakt van alternatieve geschilbeslechting? Dat levert bewezen tevreden rechtszoekenden op, en qua maatschappelijke baten is het drie tot vijf keer voordeliger dan de kosten. Is de staatssecretaris bereid om op korte termijn met het Juridisch Loket te overleggen over welke punten nog moeten worden onderzocht, om zo snel mogelijk een adequaat stelsel op te tuigen waardoor rechtszoekenden beter worden bereikt en effectiever en efficiënter aan juridische oplossingen worden geholpen?

Kort en goed, wat gaat de staatssecretaris nu precies concreet doen? Erkent zij het belang van de vrije keuze voor rechtszoekenden en waarborgt zij de rechtstreekse toegang tot herstelbemiddeling? Stimuleert zij ook de proactieve inzet op herstelbemiddeling?

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Abdi. De heer Sneller heeft nog een vraag voor u.

De heer Sneller (D66):

Nog even over mediation in strafzaken. Ik ben het helemaal eens met mevrouw Abdi dat er meer kansen liggen. Ik zoek even naar in welke fase en bij welke partij in het strafproces mevrouw Abdi denkt dat het beste aangrijpingspunt zit om die kansen te benutten. Een deel van de problematiek is natuurlijk inherent aan het strafproces: er is een slachtoffer en een verdachte/dader. Het heeft even tijd nodig om dat te laten betijen. Aan het begin speelt het belang van het onderzoek. Wanneer zit er wat haar betreft nog de meeste potentie?

Mevrouw Abdi (PRO):

Het zit in twee aspecten. Het eerste is denk ik de herkenbaarheid. Aan het WODC-onderzoek vond ik interessant dat ze in het geval dat dader en slachtoffer elkaar al kennen, dus dat er een familiäre relatie is, mogelijkheden zien om het aan te bieden. Ik vind dat het eigenlijk veel meer een standaard gespreksonderwerp moet zijn en niet achteraf moet gebeuren. Het tweede wat ik interessant vond, is dat ze zeiden dat er in een bepaald type strafrechtzaken, zoals verkeerszaken, enorme behoefte aan is. Kijk, we zullen dat niet zo snel zien bij bepaalde zedenzaken, zoals de heer Sneller ook weet. Dat ligt allemaal natuurlijk veel gevoeliger. Alleen, het punt dat ik probeer te maken in mijn betoog is dat mediation vrij onbenut is als mogelijkheid en als gespreksonderwerp. Ik vind het belangrijk dat het ook bij officieren van justitie of advocaten veel breder

bekend wordt gemaakt en wordt ingezet, zo van: is er geen kans of mogelijkheid om mediation in te zetten? Ik wil me dus eigenlijk aansluiten bij het WODC-onderzoek om te zeggen: kunnen we het niet beter verkennen, of dat nou in de protocollen of in bepaalde handleidingen gebeurt? Er zou in ieder geval meer bekendheid moeten zijn. Zoals het WODC ook terecht constateert, denk ik dat we er veel meer op moeten inzetten wanneer er eigenlijk iets heel verdrietigs is gebeurd, maar je wel voelt dat je er wel uit zou kunnen komen omdat je elkaar al kent.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Abdi. Dan is tot slot het woord aan de heer Ellian. Hij spreekt namens de VVD. Gaat uw gang.

De heer Ellian (VVD):

Dank, voorzitter. Ik zal wat losse punten maken. Laat ik beginnen bij mediation in het strafrecht, want dat sluit aan op het einde van de voorgaande spreker. Voor de VVD zijn er al heel lang twee heel duidelijke randvoorwaarden, waar ik geen millimeter op zal wijken. Instemming van het slachtoffer staat altijd centraal. Als het goed is, hebben we dat ook verankerd in het nieuwe Wetboek van Strafvordering. In aanvulling op wat mevrouw Straatman zegt, zou daarnaast inderdaad altijd een uitspraak moeten worden gedaan. De rechter kan nu al het gedrag en de houding van de verdachte meewegen, dus een verdachte die een positieve houding laat zien, kan daar op zich al voordeel van hebben. In het geval van mediation zou dat ook zo kunnen zijn. Maar uiteindelijk mag het nooit in de plaats komen van straf, want dan voorspel ik dat een heleboel van de jongens die cobra's ophangen opeens een heel goed gesprek kunnen voeren met iemand in de hoop dat ze minder straf krijgen. Daar werk ik niet aan mee.

Ik bewaar mijn punt over het mediatorregister tot het laatst.

Ik zou een iets groter punt willen maken over dit commissiedebat en de naam van dit commissiedebat: Arbitrage, mediation en herstelrecht. "Alternatieve geschilbeslechting" komt niet eens voor in de titel. We hebben ook het commissiedebat Juridische beroepen. Ik zag net een bericht dat de landsadvocaat weer meer geld heeft ontvangen van de Staat. Toen dacht ik: hé, dat is leuk, daar kunnen we binnenkort weer over debatteren. We hebben een commissiedebat Gesubsidieerde rechtsbijstand. Maar dat gaat allemaal om hetzelfde. Dat gaat allemaal over juridische geschillen van mensen onderling of tegen de overheid, of in theorie soms tegen een ander land; dat kan ook nog. We bespreken dat allemaal gefragmenteerd. Ik denk dat we daar toch een keer mee zouden moeten ophouden. Ik had dit vijf jaar geleden ook niet bedacht, maar dat zeg ik met voortschrijdend inzicht en met enige ervaring verder. Waarom bespreken we het nou niet als geheel? Je hebt het fenomeen "juridische problemen". Uit de Geschilbeslechtingsdelta blijkt dat 60% van de mensen een juridisch conflict heeft. Oké, daar komt dus de vraag achter weg — dat is een belangrijk punt voor de VVD — hoeveel van die mensen een verzekering kunnen betalen. Andere partijen vinden gesubsidieerde rechtsbijstand heel belangrijk. We weten dat de toestroom van sociaal advocaten minder is.

Een heel ander belangrijk punt. Als mensen er onderling uit komen, is dat mooi. Dat scheelt iedereen een hele hoop. Maar als het gaat om alternatieve geschilbeslechting, zie je dat het allemaal een beetje blijft zoals het is. Dat vind ik wel jammer. Als je kijkt naar de Geschillencommissie of andere ADR-instellingen, zie je dat die supervel goeie

dingen doen. Alleen, het komt niet verder, terwijl zij ook heel duidelijk aan het kabinet gevraagd hebben: help ons nou, bijvoorbeeld met duidelijke kwaliteitsnormen, het doorgeven van signalen en samenwerking met de rechtsspraak. Ik ben dus benieuwd hoe de staatssecretaris hiernaar kijkt. Als je het op een wat hoger abstractieniveau brengt en het voorkomen of het uiteindelijk oplossen van geschillen centraal stelt, denk ik dat we een beter gesprek hebben. Dan heb je ook een ander gesprek over wat dat dan in zijn totaliteit moet kosten.

Dan mediation. Ik moet zeggen: ik begrijp het gewoon niet zo goed. De motie is van vier jaar geleden. Ik waardeer erg wat collega Sneller zegt. Zo ken ik hem ook. Hij is het er niet helemaal mee eens, maar hij zegt: joh, moties moeten worden uitgevoerd. Dit kan natuurlijk niet. Ik vind oprecht — ik weet dat ze nu luisteren en dat ze zich nu aan mij gaan ergeren — dat de Kamer uiteindelijk beslist. Wij willen een beroep op een bepaalde manier reguleren. Dan gaat het ook gebeuren. Ik wil echt ook terugzeggen: jongens, houd ermee op. Ik weet precies waar de discussie zit. Het zijn deelbelangen. Het zijn groepen die vinden dat ze zelf de kwaliteit goed kunnen borgen. Maar de Kamer heeft gesproken en geoordeeld, en uiteindelijk is dit de weg die we opgaan. Volgens mij kunnen de vFAS en MfN prima samen een oplossing bedenken, maar ik wil eigenlijk wel gewoon duidelijk van de staatssecretaris horen of we deze kant opgaan of niet. Anders is het voor de VVD heel simpel: dan zijn wij niet meer enthousiast over mediation in dit land verder brengen. Dan zeggen we ook: houd het maar zoals het is. Dat is dan heel jammer voor mediation, want als het gaat om het oplossen van de geschillen van mensen, dan vind ik dat je kwaliteit mag vragen. Zo simpel is het.

Mevrouw **Abdi** (PRO):

Ik werd getriggerd door de introductie van de heer Ellian. Dat vond ik natuurlijk hartstikke leuk, ook zijn ervaring. We stellen nu de vraag aan de staatssecretaris hoe we dit beter kunnen inbedden en onder welke voorwaarden, maar ik was even benieuwd hoe de heer Ellian daar zelf naar kijkt, gelet op wat hij schetst. We hebben enerzijds het probleem dat heel veel rechtszoekenden moeilijk toegang kunnen vinden en dat heel veel mensen misschien wel een juridisch conflict of geschil hebben, maar helemaal niet weten of dat opgelost kan worden. Ik was dus even nieuwsgierig naar hoe de heer Ellian zelf kijkt naar het stelsel. Mocht hij staatssecretaris zijn, wat zou hij dan doen?

De heer **Ellian** (VVD):

De heer Ellian is dat niet, want hij is een in enige mate gelukkig Kamerlid, zal ik maar zeggen. Dank voor de vraag, collega Abdi. Wie ben ik? Maar in het grote geheel denk ik dat het heel ingewikkeld georganiseerd is, met allerlei beleidsterreinen, fragmentatie en belangrijke spelers. In het grote geheel kost dat een enorme bak geld. Neem alleen al de gesubsidieerde rechtsbijstand. We hebben het derde duurste stelsel van Europa. Dit is een beetje hoogover en makkelijk praten vanaf deze kant — maar goed, daarom ben ik Kamerlid; ik kan af en toe gewoon makkelijk iets zeggen zonder dat ik het helemaal precies weet — maar als je bijvoorbeeld kijkt naar De Geschillencommissie en alternatieve geschilbeslechting, dan valt daar nog heel veel te halen. Dat is helemaal niet echt een speerpunt van het beleid. Als je mediation stevig verankert door te beginnen met het waarborgen van de kwaliteit, denk ik dat je een hele hoop kosten kunt voorkomen, aan de kant van de overheid, maar ook als mensen uiteindelijk misschien geen advocaat nodig hebben. Als de overheid minder procedeert, helpt dat ook. Alles heeft dus met elkaar te maken, maar we bespreken het altijd apart. Als het gaat om dit commissiedebat: mediation of herstelrecht is niet voor elk geval de oplossing. Als je kijkt

naar wat alternatieve geschilbeslechting kan bieden, dan is dat wel veel. Ik vind het jammer dat dit niet meer aandacht krijgt. Tot slot. Collega Sneller weet het nog, want ik heb het in een van mijn eerste debatten gezegd, maar ik heb het ook altijd maf gevonden dat advocaten doen alsof ze er zijn om te procederen. Daar ben je helemaal niet voor. Je hebt gedragsregel vijf na te leven, namelijk: je bent op aarde om een regeling in der minne na te streven. En als dat niet kan, ben je heel hoog, goed en duur opgeleid om naar de rechter te gaan. Uiteindelijk moet iedereen die bezig is met de geschillen van mensen eerst eens kijken of je het kunt oplossen. Zo niet, dan kan je naar de rechter. Dat is een beetje hoogover hoe ik ernaar kijk. Maar daar koopt niemand wat voor.

De voorzitter:

Veel dank. Inmiddels is de heer Stöteler van de PVV ook aangeschoven, uitgeblazen en wel. Het woord is meteen aan u, als u daar klaar voor bent. U heeft vier minuten.

De heer Stöteler (PVV):

Dank u wel, meneer de voorzitter. Ik heb net de adem een beetje terug. Met mijn goede gedrag ga ik dan met de Nationale Spoorwegen, maar dat is niet de meest betrouwbare dienstverlener in Nederland. Ik hoop dat het met mediators beter gesteld is.

Voorzitter. Het kabinet is al een hele tijd bezig met mediation. Ik zag ergens: sinds 2012. De staatssecretaris en de voorgangers zijn ook al een hele tijd bezig met het proberen uitvoeren van de motie-Ellian/Kops om te komen tot een centraal mediatorsregister en om de mediation onder lichte beroepsregels — whatever that may be — te stellen. Mediation is geen alternatief voor de rechtbanken en rechtspraak, maar een aanvulling. Ik vraag me af waarom het niet lukt om die beroepsgroep onder gewone basale regels te stellen. Loopt de staatssecretaris nou echt werkelijk tegen continue bezwaren van die beroepsgroep aan? Is de staatssecretaris het met de PVV eens dat je toch echt wel eisen mag stellen aan een mediator en aan mediation, zeker als dat gesubsidieerd wordt en dat onder toevoeging gebeurt?

Voorzitter. De PVV kan zich wel vinden in het advies uit februari 2025 van de kwartiermaker: toegang tot registers wettelijk uniformeren, waarbij de overheid minimumeisen stelt aan opleiding, examinering, PE, wat "permanente educatie" betekent, en kwaliteitseisen. Klacht- tuchtrecht mag daarbij zeker niet ontbreken, want waar moet een cliënt naartoe als de mediator zich niet aan de gemaakte afspraken houdt? Is de staatssecretaris bereid om in die minimumeisen in ieder geval op te nemen dat er wordt gehandeld binnen het Nederlands recht? Dat klink misschien gek, maar je zou maar net een mediator treffen die dat niet doet.

Verwijzingen vanuit de rechtbank worden misschien gezien als een oplossing voor de enorme druk waar rechters en rechtbanken op dit moment mee te maken hebben. De werklast daar is hoog, de werkdruk is hoog, de werkvoorraad is groot en de doorlooptijden bij procedures zijn lang, ook bij eenvoudige. Dat heeft niet te maken met die paar zaken die door mediators kunnen worden overgenomen, met name familiezaken en echtscheidingen. De echte druk bij de rechtbank is vooral ontstaan en wordt in stand gehouden door Europese wetgeving. De plicht voor ambtshalve toetsing is daarbij volgens de rechtbank in Arnhem een grote boosdoener. Is de staatssecretaris bereid om met de rechtbanken naast dit mediationgebeuren in gesprek te gaan om te kijken wat zij kan doen om te ondersteunen?

Voorzitter. Ik kom bij herstelrecht. Voordat de staatssecretaris dat straks verder gaat verankeren in het Wetboek van Strafvordering, wil ik vragen wat "herstel" eigenlijk is. Kunt u dat definiëren? Welke schade is überhaupt herstelbaar? Wanneer is die schade dan hersteld? Ik vraag dat omdat bijvoorbeeld zaaksvervanging niet hetzelfde is als herstel. Bij welk type dossier, bij welke overtredingen, bij welke verstoringen en bij welke schade ziet de staatssecretaris herstelrecht als een goede toevoeging in het strafproces? Hoe moet dat traject eruitzien? Ik kan me zo voorstellen dat het slachtoffer in een strafzaak met de verdachte, de dader, zal moeten onderhandelen. Wat als het slachtoffer dat niet wil? Wordt hij of zij dan eventueel gedwongen? Of wat als het slachtoffer dat niet kan? Wordt het slachtoffer dan vervangen of vertegenwoordigd in zo'n herstelgesprek? De schade kan ook nog worden betwist. Wie beoordeelt dan hoe groot de schade is? Wie beoordeelt dan welke schade te herstellen is en welke niet?

Voorzitter, ik rond af. Het klinkt goed. Herstelrecht in een strafprocedure lijkt op het eerste gezicht heel eenvoudig. Materiële schade is immers qua aard en omvang redelijk eenvoudig vast te stellen, maar gezien de vragen ervoor is dat misschien nog niet zo eenvoudig als je zou denken. Als je de Belastingdienst bijvoorbeeld vraagt naar het herstel onder de noemer "toeslagenherstel", hebben zij ook geen idee wat ze nou eigenlijk aan het doen zijn, wat ze nou eigenlijk moeten doen, welke schade moet worden hersteld en wanneer die daadwerkelijk is hersteld. Immateriële schade is helemaal een doos van Pandora. Kortom, begin daar liever helemaal niet aan.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank, meneer Stöteler. U heeft een vraag van de heer Sneller.

De heer Sneller (D66):

ik heb nog één vraag over de regels voor mediators. De staatssecretaris schrijft natuurlijk dat mediator een vrij beroep is en dat, gelet op dit vrije karakter, zelfregulering door de sector primair aangewezen is, terwijl uit dat WODC-onderzoek niet blijkt dat er structureel tekort wordt geschoten. Ik had van de PVV-fractie dus eigenlijk wel verwacht dat die minder regels voor deze vrije beroepsgroep ook hoog zou hebben zitten, maar de heer Stöteler kiest een hele andere afslag. Ik ben benieuwd naar hoe hij dat precies beargumenteert.

De heer Stöteler (PVV):

Ik koos niet helemaal een andere afslag. Ik heb gezegd dat je zeker wel eisen mag stellen aan de beroepsgroep als dat onder toevoeging met subsidie gebeurt. Ik vind in den brede ook dat er sowieso sprake moet zijn van de mogelijkheid tot het melden bij een tuchtrechter of een tuchtcollege. Als een mediator echt zijn boekje te buiten gaat, waar moet een cliënt dan naartoe, ook als die het zelf betaalt? Waar zou die naartoe moeten? De mediators zijn nu gelukkig over het algemeen nog professionals. Je praat dan over advocaten, psychologen en psychiaters, die dat soort dingen ofwel als corebusiness ofwel ernaast doen. Daar mag je bepaalde kwaliteitseisen aan stellen. Daar moet toegang tot tuchtrecht bij horen, als zo iemand zijn boekje te buiten gaat. Dan moet zo'n tuchtrechter ook sancties kunnen opleggen.

De voorzitter:

De heer Sneller heeft nog een vervolgvraag.

De heer **Sneller** (D66):

Dat zou dus ook zelfregulerend kunnen zijn?

De heer **Stöteler** (PVV):

Ja, in ieder geval deels. Dat is bij andere beroepsgroepen ook zo. De advocatuur regelt dat deels zelf. Gerechtsdeurwaarders regelen dat deels zelf. Er zit dus inderdaad een deel zelfregulering in, maar bepaalde minimeisen mag het kabinet, deze staatssecretaris, toch echt wel stellen.

De heer **Ellian** (VVD):

Ik vind het natuurlijk fijn dat de PVV-fractie er is. Het is een interessante bijdrage van de heer Stöteler. Mag ik uit uw bijdrage opmaken dat de richting van de hele oude motie-Ellian/Knops op zich gesteund wordt door de PVV-fractie? In die motie stond: zorg voor regulering en maak een register. Wij hadden het "lichte regulering" genoemd. De PVV heeft toen ook voor die motie gestemd. Zegt de PVV ook: ja, die motie moet gewoon uitgevoerd worden, dus vooruit met de geit?

De heer **Stöteler** (PVV):

De heer Ellian geeft zijn eigen antwoord al. Wij hebben destijds voor de motie gestemd. Wij vinden principieel dat een motie moet worden uitgevoerd als die is aangenomen, tenzij het echt niet mogelijk is, maar ik heb nog niet gehoord dat het in dit geval echt niet mogelijk is. De staatssecretaris pakt gewoon door.

De **voorzitter**:

Dank. Dank aan de leden. Ik kijk naar de staatssecretaris. Hoelang heeft u nodig? Tot 11.00 uur? Wij schorsen deze vergadering tot 11.00 uur.

De vergadering wordt van 10.37 uur tot 11.00 uur geschorst.

De **voorzitter**:

Beste mensen, wij gaan weer starten met deze vergadering van de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid, alwaar wij praten over mediation en geschillenbeslechting. Ik geef graag het woord aan de staatssecretaris voor haar beantwoording. Gaat uw gang.

Staatssecretaris **Van Bruggen**:

Voorzitter, dank u wel. Dank voor alle vragen. Ik heb een vrij uitgebreide algemene inleiding, omdat dit inderdaad raakt aan een aantal onderwerpen die we vandaag in de agenda hebben staan en die in samenhang met elkaar worden besproken. Maar ik ben het op voorhand ook wel eens met de opmerking van de heer Ellian. Er zijn zo veel meer onderwerpen die we hier bij tijd en wijle op de agenda hebben, die eigenlijk allemaal zouden horen bij het kopje toegang tot het recht of iets dergelijks. Daar gaat het natuurlijk uiteindelijk om.

Voorzitter. Vandaag spreken we heel specifiek over arbitrage, mediation en herstelrecht. Iedereen in Nederland zou een passende en duurzame uitkomst moeten vinden voor een juridisch probleem. De toegang hiertoe moet toegankelijk en kwalitatief goed zijn. Er moet goede informatievoorziening zijn, kwalitatief goede advisering en ondersteuning, en zo nodig moet er een beslissing door een neutrale instantie kunnen worden gegeven.

Hiervoor kennen we in Nederland, naast de rechtspraak, veel vormen van alternatieve geschiloplossing die laagdrempelige toegang bieden tot het recht.

Alternatieve vormen van geschilbeslechting sluiten vaak goed aan op de behoefte van die rechtszoekende inwoner. Ik vind het dan in het belang van de sterke rechtsstaat, waar we vaker met elkaar over praten, dat het bieden van die veiligheid aan onze inwoners meer is dan alleen één weg naar Rome, oftewel naar de rechtbank. Het bieden van laagdrempelige vormen van geschiloplossing die gericht zijn op herstel en de voortzetting van de relatie horen daar zeker bij. Bovendien kunnen deze alternatieven de werkdruk ontlasten, naast alles wat er speelt binnen de rechtspraak, en dragen zij ook bij aan een maatschappij waarin we willen samenwerken op basis van vertrouwen en kwaliteit, en de kosten van andere ketens kunnen beperken.

Ik licht hier drie vormen van die geschiloplossingen uit, namelijk de mediation, de ADR en het herstelrecht. Ik zal ook kort ingaan op de stand van zaken rondom het centraal mediatorsregister. Daar zijn verschillende vragen over gesteld en ook hele concrete opmerkingen over gemaakt, waar ik graag later in dat blokje op terugkom.

Mediation. Voor 99,5% zijn dat mensen die in het kader van hun echtscheiding ieder met een eigen advocaat naar een rechter kunnen gaan — dat is één weg — maar soms zou je dat eigenlijk op een andere manier willen oplossen. Bijna 100% wil dus gezamenlijk afspraken maken bij een onafhankelijke mediator. Samen met de mediator wordt dan gewerkt naar een oplossing. De gang naar de rechter maakt dat een stuk gemakkelijker. Dat is een belangrijke investering in onze alternatieve geschilbeslechting, die natuurlijk ook heel erg raakt aan de ADR.

Het Nederlandse stelsel van buitengerechtelijke geschilbeslechting mogen we best wel kwalitatief hoog en goed noemen, maar het is natuurlijk wel zo dat we heel goed moeten kijken aan welke kwaliteitseisen wordt voldaan. Ik vond de vraag van mevrouw Straatman ook heel interessant en relevant. Juist als het gaat over ADR hebben we een zelfregulerend systeem. Op sommige onderdelen wordt aan kwaliteitskeurmerken voldaan, maar hoe gaat het dan op het moment dat dat niet toebehoort aan een van de grote organisaties? Hoe zorgen we dat we daar wat meer regie op pakken?

Ten slotte het herstelrecht. Met de inzet van het herstelrecht in het strafrecht hebben slachtoffers en verdachten of veroordeelden baat bij de mogelijkheden om de gevolgen van een strafbaar feit te bespreken en waar mogelijk te herstellen. In brede zin heeft ook de samenleving hier baat bij, want de inzet op herstelrecht draagt bij aan de duurzame en betekenisvolle oplossing. Daarom blijf ik me inzetten voor het bereik van het herstelrecht, want dat moeten we zien te vergroten. Zo heeft mediation in strafzaken, MiS, een plek gekregen in de Innovatiewet Strafvordering en de Verlengingswet Innovatiewet Strafvordering, en zijn de vergoedingen voor mediators geïndexeerd vanaf 2024 en hebben de mediators sinds dit jaar ook recht op een prijskostenvergoeding.

Dan het centraal mediatorsregister. Ik maak graag van de gelegenheid gebruik om de zaken en de actualiteit daarvan toe te lichten, want wat ik zie en hoor is dat de motie wellicht al vier jaar voorligt, maar het gesprek al ongeveer vanaf 2010 plaatsvindt. Dat is natuurlijk een heel bijzondere en gekke kwestie. Ik zeg af en toe gekscherend: moeten we nou mediaten tussen de mediators? Want volgens mij moeten we daaruit blijven. Ik ga de knoop doorhakken en ik zal daar zo dadelijk in het blokje op terugkomen. Het is

wel goed om nog aan te geven dat de oplossing die het meest voor de hand ligt om het systeem te organiseren, ervoor moet zorgen dat het belang van de samenleving, de rechtzoekende, centraal gesteld wordt.

Als we daarbij uit willen gaan van een wettelijk uniform normenkader, hoe ziet dat er dan uit als we van de markt ook mogen verwachten dat ze hierin samen optrekken? Onlangs heeft er een rondetafelbijeenkomst plaatsgevonden met de vier grote organisaties uit het mediationveld: het ADR-register, de MfN, de vFAS en de NMv. Daar waren ook de doorverwijzers bij, dus de Raad voor Rechtsbijstand, het Juridisch Loket en de rechtspraak. Het volgende overleg met al deze organisaties staat gepland op 9 november. We moeten er gewoon uit zien te komen. De uitkomst van dit gesprek en wellicht nog een vervolg na 9 november betekenen wel dat we eind van het jaar hier de knoop over doorhakken. Op voorhand sluit ik daarbij absoluut niets uit. Als de indruk is gewekt dat ik het centraal mediatorsregister van tafel heb gehaald of naast me neer heb gelegd, dan is dat zeker niet correct. Het is ook iets waar we juist in deze gesprekken met elkaar een passende vorm voor willen vinden. Het sluit dus goed aan bij de zorg die u hierover geuit heeft.

Voorzitter. Ik heb nog wat specifieke vragen die zien op mediation, herstelrecht en mediation in strafzaken. Daarna heb ik een apart blokje ADR en nog twee lossen vragen, eentje over arbitrage en eentje over de brede rechtspraak.

Ik begin met mediation, in aanvulling op mijn eerdere betoog. Mevrouw Straatman, de heer Sneller, de heer Ellian en de heer Stöteler stelden hier vragen over. "U gaat verkennen of er kwaliteitsnormen kunnen komen voor een bestaand register. Dit gaat veel te langzaam." Nou, daar ben ik het zeer mee eens. Ik moet u ook eerlijk zeggen dat ik voor de zomer zelf ook wat teleurgesteld was over de uitkomsten van de gesprekken die gevoerd zijn en zoals die door de kwartiermaker zijn opgeleverd. Zoals de heer Stöteler zei, is het belangrijk om mee te nemen wat heel goed ontvangen is door de verschillende partijen. Maar hoever ga je nu als overheid om toch een ondergrens voor de kwaliteit te waarborgen?

Ik voel grote urgentie op dit dossier. Het is ook een ingewikkeld dossier. Het speelt ook al vele, vele jaren. Bij de uitvoering van de motie heb ik continu het belang van de inwoner en de toegang tot het recht in mijn hoofd. Hoe kunnen we nou zorgen dat er daadwerkelijk een oplossing komt en waar mogen ze van uitgaan als het gaat over de kwaliteit die geleverd wordt? En hoever gaat dan het zelfregulerende karakter ten opzichte van wat we als overheid samen zouden moeten willen vaststellen?

Zoals ik zei, ben ik in gesprek met de verschillende partijen. De komende twee maanden zal dat heel intensief zijn. Hierbij zijn ook de vFAS en de MfN vertegenwoordigd. Volgens mij was dat ook een vraag van de heer Stöteler. Of was het de heer Ellian? Voor het einde van het jaar kom ik dus met dat nieuwe weegmoment, waarbij ik de knoop ga doorhakken. De kwaliteit van mediation zal hierbij centraal staan. Vanzelfsprekend valt dit ook onder het klacht- en tuchtrecht. Dat in antwoord op een vraag van de heer Stöteler. Ik zal uw Kamer hierover in de voortgangsbrief over toegang tot het recht informeren en die brief staat voor december gepland. We hebben dus gewoon een mooi moment met elkaar te markeren.

Voorzitter. Herstelrecht en mediation in strafzaken. Daar hebben de heer Sneller,

mevrouw Abdi en de heer Stöteler vragen over gesteld. Hoe kunnen we nu ...

De **voorzitter**:

Sorry, mevrouw de staatssecretaris. Eerst een vraag op het vorige punt van mevrouw Straatman.

Mevrouw **Straatman** (CDA):

Ik had het gevoel dat de staatssecretaris het kopje mediation had afgerond. Ik wil daar nog één vraag over stellen.

Het is goed om te horen dat de komende twee maanden intensieve gesprekken plaatsvinden. Het is ook goed dat de staatssecretaris zegt dat we daarna een knoop doorhakken. Maar ik las ook in de stukken dat de landsadvocaat om advies is gevraagd over hoe de inschrijvingsvoorwaarden zich verhouden tot het mededingingsrecht. Wordt dat ook allemaal in die twee maanden meegenomen, zodat er daarna niet nog een haakje is om weer langer te wachten? Het voelt als veel vertraging in het proces en ik denk dat het goed is om nu te zeggen "binnen twee maanden ligt alles op tafel en dan hakken we de knoop door".

Staatssecretaris **Van Bruggen**:

Dat is een heel terechte opmerking. Ik had gehoopt dat ik dat advies van de landsadvocaat vandaag al zou hebben, maar het is een kwestie van dagen. Ik neem dat dus zeker mee in onze afwegingen. En dat advies ziet inderdaad heel specifiek op het mededingingsrecht, althans op de uitdagingen die er daar wellicht zijn. Maar absoluut, absoluut.

De heer **Ellian** (VVD):

Ik denk dat het blokje register en de beslommeringen in het land der mediators nu afgerond is. Dat is voor mij een van de belangrijkste onderwerpen van dit commissiedebat. Ik denk niet dat we elkaar snel weer zullen spreken over dit onderwerp, want de agenda is vol. Er zal natuurlijk wel een tweeminutendebat komen, want ik denk dat een motie gepast is. Eerlijk gezegd, vind ik het wel een beetje gek dat ik van tevoren zeg dat ik een motie ga indienen. Maar na vier jaar ... Ik proef goede wil bij de staatssecretaris, maar ik hoop dat de staatssecretaris mij kan begrijpen. Ik denk dat ik ook namens het CDA spreek als ik zeg: "Vier jaar met intensieve gesprekken? Die motie moet uitgevoerd worden!"

Over de uitvoering van die motie is nagedacht en er zit een duidelijke richting in, namelijk lichte publieke regulering. Ik heb dat met het CDA toen juist zo gedaan om iedereen een beetje ter wille te zijn door het register van de MfN als uitgangspunt te nemen. Het is simpel: ik vind het niet acceptabel dat mensen in Nederland niet eenvoudig kunnen opzoeken of een mediator aan bepaalde eisen voldoet en bij wie ze eventueel een klacht kunnen indienen. Ik vind dat dat geregeld moet worden.

De staatssecretaris gaat gesprekken voeren, maar dit is het voor de VVD. En over "als niet" ben ik heel duidelijk: dan trek ik mijn handen af van het mediationvraagstuk. We moeten nu al vier jaar wachten op de uitvoering van een motie, omdat vier partijen er niet met elkaar uit kunnen komen, ook al is de motie duidelijk over de richting. Heel eerlijk, bij elk ander politiek dossier zou de Kamer dit niet gepikt hebben. Echt niet! Ik wil daar dus heel duidelijk over zijn, ook naar diegenen die meeluisteren. Dít is de richting

en daar zal ik ook een nieuwe motie over indienen, hopelijk met meerdere collega's. Ik hoop dat de staatssecretaris met haar charme en haar eigen mediationskills de mensen op één lijn krijgt.

De voorzitter:

Dat gaat zeker lukken! Ik hoorde niet echt een vraag, maar de staatssecretaris mag hier natuurlijk op reageren.

Staatssecretaris Van Bruggen:

Een maximale inspanning. Het is goed om te zeggen dat ik een nieuwe motie niet nodig zal hebben voor mijn motivatie om dit probleem op te lossen. Ik zie ook echt wel dat we te lang met elkaar rond de hete brij heen zijn blijven draaien, ook al hebben we allemaal hetzelfde belang, namelijk toegang tot het recht en zorgen dat mensen hun recht kunnen vinden via mediation, die aan bepaalde voorwaarden voldoet. Over de manier waarop we dat gaan doen, zijn we in gesprek. Maar ik heb die motie doorlopend in mijn achterzak! Het is namelijk gewoon een kwestie van uitvoeren.

De voorzitter:

U vervolgt.

Staatssecretaris Van Bruggen:

Voorzitter, dank u wel. Het is gewoon goed om een eerlijk gesprek met elkaar te hebben. Dit is een dossier dat ik heb aangetroffen en waar enkele Kamerleden zich al lang heel hard voor maken. Zeker ook de ambtelijke ondersteuning heeft er ongelooflijk veel tijd en energie in gestoken om deze partijen bij elkaar te brengen en te zorgen dat ze met elkaar in gesprek blijven. Maar er komt een moment dat we moeten zeggen: nu moeten we toch echt de knoop doorhakken. Anders blijft het bij praten met elkaar. Volgens mij zitten we dus helemaal op dezelfde pagina.

Voorzitter. Over herstelrecht en mediation in het strafrecht zijn verschillende vragen gesteld door, zoals ik al zei, de heer Sneller, mevrouw Abdi en de heer Stöteler. "Hoe kunnen we nu vaststellen hoe groot de potentie is voor waar herstelrecht niet in het strafrecht wordt ingezet?" Herstelrecht kan bijdragen aan duurzame oplossingen voor conflicten binnen het strafrecht. Ik vind de positie van het herstelrecht binnen het strafrecht heel erg relevant, omdat het juist het onbenutte potentieel zichtbaar maakt. Het ziet wellicht ook niet alleen op herstel van materiële zaken, want het gaat ook heel erg over de schade die iemand is aangedaan als slachtoffer en de verdachte die zo tot inzicht kan komen. Dat kan heel helend zijn. Ik kan dat ook vanuit mijn eigen ervaring als bestuurder bij een tbs-kliniek zeggen, want daar heb ik zelf gezien dat herstelrecht een heel belangrijke rol speelt bij het voorkomen van recidive. Dus ik denk dat het belangrijk is om dat met elkaar te kunnen constateren. Zoals ook de heer Ellian aangaf, heb je wel altijd de vrijwilligheid van partijen nodig. Die randvoorwaarde moet er natuurlijk zeker zijn en dat betekent dat een slachtoffer er ook aan toe moet zijn. Er moet ruimte zijn om dat gesprek te voeren zonder dat er een dwingend gesprek achter zit.

De heer Stöteler vroeg bij welke soort delicten het een oplossing kan zijn. Ik wil in reactie daarop aangeven dat herstelrecht niet zonder meer een alternatief is voor het strafrecht. Het is echt complementair. Verder moet het passen bij de aard van het conflict en moet er sprake zijn van instemming en vrijwilligheid van de betrokkenen.

Om de positie van het herstelrecht te versterken en het gebruik van herstelrecht te stimuleren wordt met het nieuwe wetboek de huidige wettelijke regeling omtrent herstelrecht uitgebreid. Het gaat daarbij om de plicht voor de officier van justitie om erop te wijzen dat herstelrecht bestaat, dat er een instructienorm voor het Openbaar Ministerie en de rechter is om ambtshalve te onderzoeken of mediation mogelijk is en dat het slachtoffer en de verdachte het recht hebben om de mogelijkheid van mediation te laten onderzoeken, ook als dat verzoek dus niet bij de officier van justitie vandaan komt.

Daarnaast zijn, zoals ik zei, in 2024 de vergoedingen voor mediators geïndexeerd. Zo hebben ze nu recht op een reiskostenvergoeding. En ook wordt er vanuit de herstelrechtvoorziening — je hebt dan perspectief, herstelbemiddeling en mediation in strafzaken — aandacht besteed aan voorlichting voor professionals over de mogelijkheden van herstelrecht.

Samen met de ketenpartners worden verschillende stappen genomen om de inzet van herstelrecht te bevorderen, zo is het nu bijvoorbeeld opgenomen in de Aanwijzing Jeugdstrafrecht. Ook is het nu mogelijk voor ketenpartners en advocaten om rechtstreeks een verzoek te doen aan een mediationbureau voor een mediation in strafzaken. Daarnaast wordt er gewerkt aan een paragraaf over MiS in het Landelijk strafprocesreglement. Ik blijf in gesprek met de landelijke coördinator MiS om de positie van mediation te versterken naar aanleiding van de verschillende denkrichtingen.

Dat was het blokje herstelrecht in mediation en strafzaken.

De voorzitter:

Het roept een vraag op bij de heer Stöteler.

De heer Stöteler (PVV):

De staatssecretaris zegt: het herstel, althans de herstelprocedure, moet passen bij de aard van het delict. Dat is precies waar ik naar vroeg. Dus wil de staatssecretaris dat dan ook specificeren? Bij welke delicten past dan herstel? En als zij dat niet haar taak vindt, aan wie is het dan om dat te beoordelen?

Staatssecretaris Van Bruggen:

Mijn microfoon stond nog open en daardoor hoorde u dat ik vroeg of daar nu een onderscheid tussen gemaakt wordt. Dat is niet zo. Het is dus niet zo dat we op voorhand bepaalde delicten uitsluiten. Ik denk ook dat dat een gezonde situatie is. Er zijn situaties denkbaar waarvan we op voorhand denken "de kans dat ze eruit komen met een vorm van herstelrecht is klein", maar het kan dan nog steeds wel bijdragen aan herstel, welk delict er ook gepleegd is. In die zin wordt er dus niks uitgesloten.

Het is in eerste instantie aan de officier van justitie, maar het is zeker ook aan de partijen zelf om te zeggen "wij vinden het een belangrijke manier om nader tot elkaar te komen, elkaar te begrijpen en om te voorkomen dat we er langer last van hebben of er langer schade van ondervinden dan nodig zou moeten zijn". Dus die ruimte moet er ook altijd zijn. Als we uit zouden gaan van een lijstje van delicten waar we het wel of niet bij doen, dan ontnemen we partijen juist de mogelijkheid om elkaar op te zoeken als het kan bijdragen aan herstel. Dat is mijn reactie op de vraag van de heer Stöteler.

De heer **Stöteler** (PVV):

Ik heb nog één vervolgvraag. "Vrijwilligheid" hoorde ik de staatssecretaris net ook al zeggen. Ze heeft het er nu ook over, maar dat zit wel aan twee kanten. Je hebt aan de ene kant het slachtoffer van het delict, dat bereid moet zijn om te praten over herstel. Dat kan dus ook het slachtoffer zijn van bijvoorbeeld een verkrachting. Dan praat je echt over hele nare zaken, waarbij dan kennelijk over herstel gesproken moet worden. Er moet verder ook aan de daderkant bereidheid zijn om te praten over herstel. En het slachtoffer van een andersoortig delict kan wel willen dat er aan herstel wordt gedaan, maar als de dader dat niet wil, kom je ook nergens. Geldt dat dan aan beide kanten? En gelden er voor de daderkant dan bijvoorbeeld strafverzwarende sancties? Hoe ziet de staatssecretaris dat voor zich?

Staatssecretaris **Van Bruggen**:

Aan beide kanten moet er bereidheid en instemming zijn, om welk delict het ook gaat. Dat lijkt me een heel belangrijk uitgangspunt, want ik denk dat de heer Stöteler de spijker op z'n kop slaat als hij zegt dat het nooit vanuit één partij kan komen. Het initiatief kan wellicht wel van één partij komen, maar er moet natuurlijk altijd bij beide partijen bereidheid toe zijn. Het initiatief kan van de dader of van het slachtoffer komen, welk delict er ook gepleegd is. Dat is in ieder geval wat ik in het verleden gezien heb. Ik denk dat het daarom belangrijk is om geen onderscheid te maken in welk delict of misdrijf er gepleegd is. We moeten goed kijken naar wat partijen nodig hebben. Zeker als beide partijen aangeven dat zij heil zien in een vorm van herstelrecht en een gesprek, omdat ze dan zaken eerder kunnen afsluiten, denk ik dat heel waardevol is dat we daar een goede plek voor vinden. Sterker nog, we zullen dat ook moeten blijven motiveren, omdat we zien dat daar nog kansen liggen. Ik noemde daarvoor bijvoorbeeld het jeugdstrafrecht. Ik denk dat het dus een belangrijk onderdeel is van hoe we met elkaar omgaan in deze samenleving.

De **voorzitter**:

De staatssecretaris vervolgt.

Staatssecretaris **Van Bruggen**:

Voorzitter, ik ben bij het blokje ADR. Daar zijn verschillende vragen over gesteld. Ik begin met de vraag van de heer Sneller en mevrouw Straatman over de maatregelen die ik ga nemen om de bekendheid en de vindbaarheid van de ADR-instanties te vergroten. Welke stappen ga ik zetten om de deelname en de bijdrage van ondernemers te stimuleren, omdat het juist zo'n belangrijke vorm is?

Ik vind het belangrijk dat mensen met een juridisch probleem weten welke opties er zijn om een probleem op te lossen. ADR is vaak laagdrempeliger en iets mensgerichter. Ik vind het mooi dat we dit allemaal onder het kopje toegang tot het recht proberen te scharen, want de toegang daartoe begint natuurlijk niet bij een gesprek dat je al had met bijvoorbeeld je huurcommissie. Dat begint eigenlijk bij iemand bij wie je misschien helemaal niet herkent dat hij een juridisch probleem heeft, maar die wel bij een Juridisch Loket naar binnen loopt. Het kan natuurlijk ook gaan om een sociaal raadslid, iets waar mevrouw Marijnissen voor ons departement onderzoek naar doet. We zien namelijk dat het dán heel ingewikkeld wordt, omdat we een complex veld als het juridische daarvoor laagdrempeliger moeten maken. We moeten het begrijpelijker maken, omdat het onderdeel uitmaakt van dat "toegang tot het recht".

Ik ben dan ook voornemens om ADR voor de vergroting van haar bekendheid financiële middelen toe te kennen. In dit geval geef ik die middelen specifiek aan DGC voor het vergroten van haar zichtbaarheid, bijvoorbeeld op social media. Op het moment dat mensen ernaar zoeken, stuiten ze dan via een algoritme wellicht op dit soort informatie. Daarnaast hebben we natuurlijk de eigen website van de Rijksoverheid, want daar staat ook informatie op over ADR. Verder zijn er verschillende samenwerkingen tussen partijen in het veld en ADR-instanties. Het Juridisch Loket heeft afspraken gemaakt met verschillende ADR-instanties over doorverwijzingen en informatie-uitwisseling.

De bekendheid bij ondernemers blijft achter, maar die zou dus inderdaad via dat gremium moeten worden vergroot. Dat volgt ook uit de herziene ADR-richtlijn. Daarom start er binnenkort een extern onderzoek naar de bekendheid van ADR onder ondernemers en naar hun beweegredenen en de mogelijke drempels om zich aan te sluiten. Ik zal samen met de betrokken departementen bezien hoe de uitkomsten van dit onderzoek kunnen worden vertaald in beleidsopties.

Ten slotte wil ik benadrukken dat ik in mijn beleid continu inzet op het vergroten van de bekendheid van ADR. Ik doe dat in mijn rol als stelselverantwoordelijke. Ik wil het zo koppelen aan de "toegang tot het recht". Ik wil dus alles stimuleren wat we op dit moment doen om te zorgen dat mensen op een laagdrempelige manier hun geschil kunnen laten beslechten. Daartoe ga ik het gesprek dus aan.

In het verlengde daarvan ga ik zo dadelijk nog iets specifiek in op de woningbouw en de vraag die de heer Sneller daarover stelde. Als we bijvoorbeeld op bepaalde procedures heel snel meters willen maken, wil je niet dat de rechtsbescherming, in dit geval die van mensen, minder wordt. Daar zou ADR inderdaad een belangrijke rol bij kunnen spelen. Nou, daar zal ik zo dadelijk nog iets meer over zeggen.

Kan ik toezeggen werk te maken van een duidelijkere plek voor de ADR-instanties en dat ik hier de regierol zal pakken? Ja. Ik vind het belangrijk om te kijken welke gezamenlijke uitdagingen ik heb. Ik heb nu driemaandelijks gesprekken met de ADR-instanties over hun positie in het juridische veld en hoe zij hun positie zelf en samen met ons kunnen versterken. Daar komen ook die incidentele extra middelen uit voort, want we zien dat andere gremia dan alleen maar de website van de Rijksoverheid hier iets te doen hebben. De komende periode blijft dat ook mijn grote inzet.

Mevrouw **Abdi** (PRO):

Dank aan de staatssecretaris voor de beantwoording. Ik vroeg eerder hoe we de bekendheid kunnen vergroten bij mensen die niet weten dat ze een juridisch conflict hebben. Ik was een tijdje geleden op werkbezoek bij Je Goed Recht in Rotterdam. Het viel me op dat het daar heel goed werkt dat het juridische conflict niet alleen werd uitgediept, maar dat mensen ook heel goed werden doorverwezen. Dat had ermee te maken dat ze gepositioneerd waren in wijken waarvan je weet dat er veel speelt. De heer Sneller vroeg hier volgens mij ook naar, maar ik heb daarover in de beantwoording van de staatssecretaris eigenlijk nog niet heel veel gehoord. Kan ze dieper ingaan op hoe we dat mogelijk kunnen maken en hoe we de goede voorbeelden in het land hierbij kunnen betrekken? Die voorbeelden laten namelijk zien hoe je mensen hierbij kunt helpen.

Staatssecretaris **Van Bruggen**:

Absoluut. Dat valt onder de beantwoording van de volgende vraag. Dit ziet namelijk voor een deel op het onderzoek dat ik net al aanhaalde van mevrouw Marijnissen. Hoe kijk je nou naar de kaart van Nederland en hoe maken we inzichtelijk wat er wordt gedaan door sociaal raadslieden en de sociale advocatuur voor de toegankelijkheid van het Juridisch Loket? Daar maakt dit ook onderdeel van uit. Het vergroten van die zichtbaarheid gaat ook over waar je je daarvoor moet positioneren.

Een aantal jaar geleden zijn er best wel een aantal Juridisch Loketten gesloten. Nu we ze weer gaan openen, kijken we heel goed naar de locatie. Wat is een geschikte locatie en wat gaat werken? Op elke plek waar mensen binnen kunnen lopen met een juridische vraag die zij zelf vaak nog helemaal niet hebben geïdentificeerd als een juridische vraag, maar meer als "ik heb gedoe", moeten we zorgen dat ze bij het juiste loket terechtkomen. Hoe we daarvoor gaan zorgen, is denk ik een belangrijke aanvulling, omdat we het Juridisch Loket in die bekendheid met ADR precies deze antwoorden zouden kunnen laten geven.

De voorzitter:

U vervolgt.

Staatssecretaris Van Bruggen:

In het verlengde daarvan hebben we die pilot over de samenwerking tussen het Juridisch Loket en de geschillencommissie. De resultaten van de evaluatie zijn begin deze week ambtelijk gepresenteerd. Die uitkomsten zijn in ieder geval positief. Ik heb ze nog niet gezien en u dus ook nog niet, maar ik wil ze graag in de volgende voortgangsbrief in december meesturen. Dan kunt u zien welke resultaten intensivering van de samenwerking van het Juridisch Loket en De Geschillencommissie oplevert. We zien ook echt kansen om ADR beter te positioneren in het stelsel. Maar zoals ik zei, kom ik met een uitgebreide reactie in de voortgangsrapportage, die dus nog voor kerst naar uw Kamer toe zal gaan.

Dan de vraag van de heer Sneller over het publiceren van uitspraken op rechtspraak.nl. Het publiceren van uitspraken van DGC en andere ADR-instanties heeft positieve effecten, want het draagt bij aan de toegankelijkheid en de begrijpelijkheid ervan. De vindbaarheid is soms nog wel een uitdaging. Een huurcommissie publiceert bijvoorbeeld ook haar uitspraken, maar kijken mensen daar eigenlijk wel altijd naar? Daar zit denk ik een belangrijke knop voor ons om aan te draaien. Ik heb daar dan ook gesprekken over met de ADR-instanties.

Omdat het om verschillende vormen van geschillenbeslechting gaat en het geen gerechtelijke uitspraken zijn, worden ze niet via de rechtspraak gepubliceerd. We stimuleren de kennisdeling onderling en daarom heb ik dus aanvullende middelen beschikbaar gesteld aan DGC voor de ontwikkeling van een nieuw uitsprakenregister. Ik heb het dan wel specifiek over één ADR-instantie, waarvan we de vindbaarheid zouden moeten willen vergroten. Ik denk dat we het in z'n geheel binnen de sector nog wel een tandje beter kunnen doen, zeker als we het hebben over het delen van kennis en de resultaten van andere zaken die hebben gespeeld.

De heer Sneller (D66):

Ik snap op zich het dilemma dat het geen rechtspraak is in de strikte zin van het woord. Tegelijkertijd zou je hier willen dat de vindbaarheid, ook voor rechtsbijstandverleners en

de verzekeraars die de heer Ellian noemde, wordt verbeterd. Als zij willen weten wat de stand is van de jurisprudentie, ook als die niet uit de rechtspraak komt, moet er gewoon één loket zijn waar zij die informatie kunnen krijgen. Ik zou dus hopen dat we niet een versplintering krijgen van dit soort uitspraken over verschillende publicatielocaties.

Staatssecretaris **Van Bruggen**:

Het is misschien wel een soort drietraps of zo. We zeggen nu: gebeurt het onvoldoende of is het heel erg versnipperd? Op rechtspraak.nl gebeurt het niet, omdat dat formeel niet hoeft. Maar we zijn dus bezig met dat vernieuwde uitsprakenregister voor de DGC. Ik wil graag met de andere ADR-instanties in gesprek over een manier waarop we dat met elkaar zouden kunnen verbinden. Waar publiceert u eigenlijk uw uitspraken? En dan moeten we nog een stap zetten door het te combineren, want hoe zorgen we ervoor dat mensen die een uitspraak zoeken ... Ik kan me voorstellen dat de meeste mensen gewoon zeggen "iets met rechtspraak". Dan moet er nog een ander register zijn waar dit soort uitspraken op gepubliceerd worden. Dit neem ik dus graag mee in mijn verdere verkenning.

De **voorzitter**:

De staatssecretaris vervolgt.

Staatssecretaris **Van Bruggen**:

Dan de regulering van de ADR-instanties. Dat is best een complexe vraag. Die is gesteld door mevrouw Straatman en de heer Sneller, maar anderen hebben daar natuurlijk links en rechts ook wel wat opmerkingen over gemaakt. Het reguleren van niet-erkende geschilleninstanties is een zwaar middel dat aanzienlijke overheidslasten met zich meebrengt, ook op het gebied van het toezicht dat je daarop zou houden. Daar werd natuurlijk ook instemmend op geantwoord in uw korte interrupties met elkaar. Uit het advies van de SER blijkt niet dat er structureel signalen zijn dat niet-erkende geschillencommissies nu slechte kwaliteit leveren. Ook via een andere weg zijn die signalen mij niet bekend. Wat ik wel belangrijk vind, juist omdat we nu kijken hoe we kunnen zorgen dat de kwaliteit vanuit die verschillende geschilleninstanties op orde blijft ... Als u die signalen ontvangt, hoor ik dat natuurlijk graag. Dat is gewoon niet bekend bij mij. Daarom vind ik ook dat je goed moet kijken wat je dan per se zou moeten reguleren. De SER stelt dat het reguleren van niet-erkende geschillencommissies leidt tot meer duidelijkheid voor consumenten en ondernemers en dat het vertrouwen in het stelsel van ADR wordt versterkt als er een gelijk speelveld ontstaat. Zoals ik in de Kamerbrief van 31 maart heb aangegeven, zal ik de komende periode dus ook bekijken hoe ik de balans kan bewaken tussen het vergroten van de kenbaarheid van ADR, met enerzijds het vertrouwen in het stelsel dat je zou mogen hebben en anderzijds het reguleren van de niet-erkende geschilleninstanties. Dat neem ik ook mee in de periodieke gesprekken daarover, maar dat is vanzelfsprekend.

Mevrouw **Straatman** (CDA):

Ik heb over dit punt ook een vraag, maar ik wil eerst even een stap terug doen naar de kennisdeling tussen de rechtspraak en de verschillende ADR-instanties. Het voorstel dat de heer Sneller zojuist deed, lijkt me ook heel interessant. Ik snap dat er twee registers zijn, maar laten we ook kijken waar we die synergie kunnen opzoeken, waarbij we via het rechtspraakregister doorverwijzen naar het andere uitsprakenregister. Dat zou mensen, denk ik, al heel erg helpen. Maar los daarvan is het ook heel belangrijk om te kijken: op het moment dat die ADR-instanties uitspraken doen die niet in lijn zijn met de

rechtspraak, hoe kunnen we er dan voor zorgen dat dat herleidbaar is tot die specifieke uitspraken bij ADR-instanties? Ik weet bijvoorbeeld dat de Huurcommissie gesprekken voert met de rechtspraak. Neem dat zaaknummer op, zodat wij er zelf ook lering uit kunnen trekken. Ik denk dat het belangrijk is om die samenwerking op te zoeken, om ook op die manier de feedbackloop te sluiten. Ik ben benieuwd wat de staatssecretaris aan concrete voorstellen heeft om in gesprek met de rechtspraak te zeggen: kunnen jullie daar ook jullie bijdrage in leveren?

Staatssecretaris Van Bruggen:

Een terechte nuancering van de vraag die de heer Sneller stelde en mijn antwoord daarop. Hoe zorgen we ervoor dat we de kennis die in die verschillende uitspraken met elkaar wordt gedeeld daadwerkelijk inzichtelijk maken? De wens om dat goed te doen is er wel, maar wie gaat dat dan doen? Hoe zorgen we dat het kwalitatief van een hoog niveau is? Ik neem deze gedachte graag mee. Ik wil daar in de voortgangsbrief in december op terugkomen, omdat ik ook hier zie dat er heel veel kansen liggen en het veld graag wil samenwerken, maar dat we hier gewoon met elkaar over moeten praten. Hoe zullen we dat gaan doen met elkaar?

Mevrouw Straatman (CDA):

Dank voor deze toezegging. Ik wacht de voortgangsbrief af. Mijn andere vraag gaat over de regulering van niet-erkende ADR-instanties. Het is zeker niet mijn bedoeling om te zeggen: we moeten hier een zware overheidsregulering optuigen. De fundamentele vraag is wel: als de SER verzoekt om een gelijk spelveld te creëren, waarom zoeken we dan wel naar een licht regime om dat spelveld gelijk te trekken en zeggen we bij ADR dat we daar eerst signalen voor nodig hebben? Ik denk dat wat voor mediation geldt, ook voor ADR moet gelden. Er moet een bepaald minimumniveau zijn. Dat kan, denk ik, heel licht geregeld worden. Dat hoeft niet allemaal via de implementatiewet, waar allerlei andere zaken achter weg gaan. Ik zou het interessant vinden om zo'n licht regime, zoals we nu met mediation opstarten, ook voor ADR te erkennen, zeker wetende hoeveel tijd we kwijt zijn aan de aanlooptijd bij mediation, zodat we hier over vijf jaar niet nog mee bezig zijn.

Staatssecretaris Van Bruggen:

Dat is absoluut een relevante vraag. Het is wel even een zoektocht, want op het moment dat je niet erkent of herkent dat er sprake is van misstanden in een bepaalde sector, tot hoever kan je als overheid dan ingrijpen om het daar aan kwaliteitseisen te laten voldoen? Ik kan me iets voorstellen bij een ondergrens. Ik zou dit dus graag mee terugnemen, om dat te bestuderen en te kijken of dat iets is wat we wenselijk vinden. De tegenhanger is natuurlijk: iemand moet het in de gaten houden en er toezicht op houden. Is dat iets wat we als overheid zouden moeten willen doen of is dit iets waarbij we de markt helemaal prima zijn werk kunnen laten doen? Hebben mensen er veel profijt van dat het op deze manier georganiseerd is, ook voor de niet-erkende instanties?

De voorzitter:

U vervolgt.

Staatssecretaris Van Bruggen:

Ik refereerde net al aan een vraag van de heer Sneller, namelijk: is er gekeken naar verbreding van de toepassing van ADR in andere sectoren dan de huidige? Ik kan me voorstellen dat de woningbouw daar ook geschikt voor is. Misschien vulde ik de vraag

achter de vraag al een beetje in. Als we toch zien dat bijvoorbeeld een sprongprocedure in woningbouw kansen biedt voor het versnellen, nemen we ondertussen dan ook rechten af van mensen en moeten we dan zorgen dat er in ieder geval op dat onderdeel gekeken wordt naar ADR? Dat vind ik interessant en neem ik heel graag mee terug naar mijn collega van VRO. Zij heeft daar ongetwijfeld ideeën bij. Het zou goed zijn om juist vanuit mijn stelselverantwoordelijkheid te kijken of we hen daar een beetje kunnen wakker schudden. Misschien is dat wel helemaal niet nodig en hebben ze er al iets voor opgetuigd dat in die formele zin niet terug te vinden is in een ADR. Het is in ieder geval het gesprek waard. Dat zal ik dus zeker doen.

Dan ADR en de rechtspraak. Is de staatssecretaris bereid om het aantal samenwerkingsvormen tussen ADR en de rechtspraak verder uit te breiden, onder andere met de warme doorverwijzingen door kantonrechters en het opnemen van zaaknummers in uitspraken? De Raad voor de Rechtspraak en De Geschillencommissie geven momenteel vorm aan een pilot. Indien nodig wordt daar dan dus ook warm overgedragen. Het ministerie verstrekt hiervoor de subsidie uit die incidentele middelen. Ik deel de uitkomst van de pilot, zoals gezegd, graag bij de volgende voortgangsrapportage.

Voorzitter. Dan heb ik nog een blokje met twee overige vragen, eentje over arbitrage en eentje over rechtspraak. Mevrouw Straatman vroeg het volgende. Hoe kijkt de staatssecretaris naar kwaliteitsborging bij arbitrage? Ziet zij mogelijkheden, zij het anoniem of vertraagd, om meer publicaties van arbitrale vonnissen mogelijk te maken met het oog op de kwaliteitscontrole? Ook hierbij geldt: er zijn mij geen signalen bekend dat de kwaliteit van arbitrage nu onvoldoende zou zijn. Als die signalen de Kamerleden wel bereiken, hoor ik dat natuurlijk heel graag. Ik ga wel in gesprek met het Nederlandse Arbitrage Instituut over de signalen en of zij daar wellicht ook een beeld bij hebben. Arbitrage is in beginsel natuurlijk betrouwbaar, dus het is de vraag in hoeverre je dat zou kunnen doen. De mogelijkheden van publicatie van arbitrale vonnissen moet in het licht van die betrouwbaarheid worden gezien. Mogelijk biedt het ook kansen. Ik ga dat gesprek met hen aan.

Mevrouw **Straatman** (CDA):

Eén korte toevoeging. Ik weet inderdaad dat arbitrage betrouwbaar is. Ik heb het zelf ook weleens gedaan. Maar als er een vernietigingsprocedure loopt, bijvoorbeeld, komt een arbitraal vonnis bij de rechter en wordt het wel geanonimiseerd gepubliceerd. Daar zouden dus wel echt kansen zijn, zeker voor die grote commerciële arbitrages, om daar iets meer toezicht op te houden en te kijken: kunnen we in een andere vorm, in een geanonimiseerde vorm iets meer toezicht houden op de kwaliteit? Want zolang iets betrouwbaar is, is het natuurlijk ook heel lastig om signalen te ontvangen dat de kwaliteit mogelijk wisselend is.

Staatssecretaris **Van Bruggen**:

Helder. Dank voor deze aanscherping in uw vraag. Ik neem dit mee in het gesprek, dus de vraag in hoeverre dat mogelijk is en tot hoever we dan kunnen gaan, en dat er gewoon situaties zijn waarin het wel degelijk veel kansen biedt. Ik zal daar in de volgende voortgangsbrief ook aandacht aan besteden.

Staatssecretaris **Van Bruggen**:

De vraag van de heer Stöteler ging over de rechtspraak. De rechtspraak maakt ook

onderdeel uit van de ronde tafel, daar waar het nu gaat over het centraal mediatorsregister. Het is dus wel een belangrijke doorverwijzer, om het maar even zo te zeggen, ook zeker voor mij. Ze hebben dus ook een belang, omdat de doorlooptijden bij de rechtspraak heel hoog zijn. We zien dat op alle verschillende onderdelen. Mijn beeld bij hoe de rechtspraak staat in ... Kan het de druk op de rechtspraak enigszins verlichten? Ja, maar het is natuurlijk niet zo, hoe hoog die druk ook is, dat het een alternatief is dat andere gaat uitsluiten. Dus in dat veld en op die manier voer ik de gesprekken met de rechtspraak en de rechtbanken.

De heer **Stöteler** (PVV):

Dat is goed, maar deze doorverwijzingen zetten geen zoden aan de dijk voor de werkdruk en werklast bij rechtbanken. Ik heb hier een brief voor me van het team kanton in Arnhem. Zij hebben het over ambtshalve toetsing. Dat weten we natuurlijk al heel lang. Ik denk dat het inmiddels al tien jaar geleden is dat die Europese verordening kwam die rechters verplicht om ambtshalve te toetsen. Dat is een grote, grote last voor de kantonrechters. Ze schrijven dat ze werken aan landelijke afstemming met betrekking tot informatieverplichtingen bij diensten en duurovereenkomsten. Ze doen dat ook bij consumentenkredieten. Ik zou graag een stukje voorlezen. Zij hebben daarover nog geen landelijke afstemming bereikt, maar concrete voorstellen voor beoordeling van deze zaken zijn momenteel onderwerp van landelijk overleg. Over mediation gesproken. Ze zijn daar dus nog lang niet uit. Ik heb hier ook wel enigszins moeite mee, want dit dreigt afbreuk te doen aan de individuele beoordelingsvrijheid van rechters. Ik weet dat dat een veelgehoorde klacht is bij rechters, dus dat de rechtspraak een beetje een top-downorganisatie lijkt te gaan worden. Dat is voor een aantal rechters die ik heb gesproken ook een reden om eerder met pensioen te gaan. Wil de staatssecretaris gewoon eens breed met de rechtspraak in gesprek over wat zij kan doen met wetswijzigingen, ondersteuning of op een ander terrein om de werkdruk bij de rechtspraak te verminderen?

Staatssecretaris **Van Bruggen**:

Dat is een heldere vraag van de heer Stöteler. Ik ga niet over de rechtspraak, ook niet over uitspraken en de weging die zij doen. Daar vertel ik u niks nieuws mee. De link die we vandaag leggen gaat juist over de druk die op de rechtspraak ligt en de kansen die er zijn met mediation. Het een sluit het ander nooit uit. Het is wel belangrijk om te zeggen dat als het gaat om de druk op de rechtspraak, ik dat gesprek ook echt integraal voer. We zien natuurlijk dat wat er in de keten gebeurt allemaal effect heeft op elkaar. Daarom hebben we ook het deltaplan strafrechtketen, waarin we zien ... Of het nou gaat om opsporing of het uitvoeren van de straf binnen een gevangenis, of liever nog uiteindelijk via de reclassering weer terugkomen in de samenleving, het heeft allemaal met elkaar te maken. In die breedte — daarom vind ik het wel een hele mooie opmerking van de heer Stöteler — moeten we ook de toegang tot het recht zien. In die breedte moeten we ook zien hoe je dit soort disputen met elkaar kunt oplossen, welke smaken we daarvoor hebben. Ik vind de rechtspraak in die zin een hele prettige partner aan tafel, juist omdat we zien dat zij die kansen ook zien, maar altijd nog wel zelf de afweging maken hoe zij uiteindelijk tot een uitspraak komen.

De heer **Stöteler** (PVV):

Ik was niet van plan om iets aan de onafhankelijkheid van de rechtspraak af te doen. Ik vroeg dus niet aan de staatssecretaris om regie te nemen, maar misschien kan de staatssecretaris wel iets doen om te ondersteunen. De rechtspraak gaat natuurlijk over

zichzelf. Zij gaan over rechtspraak, maar de staatssecretaris gaat over wetten en mogelijke verplichtingen die aan rechters worden opgelegd, in Europees verband of in nationale wetgeving. Misschien kan de staatssecretaris iets doen om knelpunten weg te nemen. Misschien kan ze daarover in gesprek met de rechtspraak en kan ze de Kamer daar nog een keer over informeren, misschien bij de voortgangsbrief die ze heeft aangekondigd.

Staatssecretaris Van Bruggen:

Ik denk dat dat bij een andere voortgangsbrief zal zijn, want dit raakt heel erg aan het gesprek dat ik doorlopend voer bij de Raad voor de Rechtspraak. Zeker in het nieuwe Wetboek van Strafvordering zien we dat er kansen liggen om goed te kijken hoe we dat hele wetstraject hebben ingericht. Tegelijkertijd moet de onafhankelijkheid worden gewaarborgd. Al met al gebeurt dit op een hele zorgvuldige manier, waarbij ik de rechtspraak erken en herken als een hele betrouwbare partner. De druk is erg hoog, maar dat is zo in de hele strafrechtketen. Ik zie ook dat daar intensief wordt samengewerkt om tot oplossingen te komen.

De voorzitter:

De staatssecretaris vervolgt.

Staatssecretaris Van Bruggen:

De staatssecretaris rondt af, eigenlijk, voorzitter. Dit was het voor de eerste termijn.

De voorzitter:

Dank aan de staatssecretaris. We gaan direct door naar de tweede termijn van de Kamer. Ik kijk naar mevrouw Straatman.

Mevrouw Straatman (CDA):

Ik dank de staatssecretaris voor de beantwoording. Het was een heel goed debat, denk ik. Het was ook leuk om een keer dit soort inhoudelijke civiele debatten te voeren. Ik ben blij met beide toezeggingen. Mijn collega Ellian wilde, volgens mij, een tweeminutendebat. Van mij hoeft dat niet per se, maar het is misschien collegiaal om dat wel aan te vragen, want hij is nu weg, dus laat ik dat maar doen.

De voorzitter:

Dat is erg sympathiek. Het is wel heel vervelend als het niet gebeurt als hij daar wel behoefte aan had. Het staat genoteerd. Zeer sympathiek, mevrouw Straatman. Dat siert u. Meneer Sneller.

De heer Sneller (D66):

Ja, want we hebben echt een tekort aan tweeminutendebatten! Nee hoor, dat is een uitstekend idee.

Dank aan de staatssecretaris voor de beantwoording. Misschien is het wel goed om, met in gedachten wat de heer Ellian zei ... Hoe gaan we het vervolg bespreken? Ik denk dat de staatssecretaris goed heeft gezegd hoe zij haar coördinerende rol — die wil ze versterken; dat stond al in de stukken — verder wil oppakken en dat ze dat ook breder in de context van de toegang tot het recht wil doen. Misschien kan ze in de tweede termijn een voorzet doen voor hoe we dat in het vervolg het beste kunnen bespreken. Want anders hebben we inderdaad over vier jaar weer een debat over de stukken uit 2022.

Dank daarvoor.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Mevrouw Abdi.

Mevrouw **Abdi** (PRO):

Vanuit mij ook dank. Ik sluit me heel erg aan bij het betoog van collega Sneller. Ik ben ook benieuwd hoe we dit in z'n totaliteit met elkaar gaan bespreken.

Ik heb nog een achterliggende vraag. Ik heb al een paar keer aangegeven dat de meeste mensen eigenlijk niet weten dat ze een juridisch conflict hebben. De staatssecretaris verwees in haar beantwoording deels naar het onderzoek van Marijnissen. Daar gaan we mee komen. Ze verwees ook naar een brief over de toegang tot het recht. Maar ik had een hele concrete vraag. Het Juridisch Loket zei: "De meerderheid van de mensen komt überhaupt niet bij ons terecht. Als iemand bij ons terechtkomt en we kunnen diegene niet helpen, of diegene wordt doorverwezen naar een advocaat die ook niet kan helpen, dan hebben we ook geen zicht op wat er vervolgens gebeurt." Eigenlijk zou je wel willen weten en begrijpen wat er gebeurt als iemand op een gegeven moment tegen muren aanloopt. Daar is geen zicht op. Daar is geen onderzoek naar gedaan. Ik denk dus dat het goed zou zijn als de staatssecretaris daarop kan terugkomen, omdat we daarmee hopelijk ook een antwoord hebben op de vraag hoe we die mensen beter in beeld kunnen brengen en beter kunnen bereiken, en daarmee ook kunnen helpen.

Tot slot. De baten van dit alles landen heel vaak bij andere ministeries. Dat wil ik ook even gezegd hebben. Ik weet dat er in Amsterdam heel veel mensen geholpen worden met huurconflicten en ondeugdelijke regelgeving. Ik zou het dan ook charmant vinden als die ministeries misschien meedenken met de staatssecretaris, met haar regierol, hoe we die baten evenrediger kunnen verdelen, zodat de kosten niet alleen bij Justitie liggen.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik kijk naar de heer Stöteler.

De heer **Stöteler** (PVV):

Voorzitter. Dank aan de staatssecretaris voor de beantwoording. De werklust bij de rechtbanken is hoog. Ik stelde daar een paar vragen over. De staatssecretaris zegt: daar heeft de hele strafrechtketen last van. Ik zal het sterker vertellen: de hele maatschappij heeft daar last van. We praten niet alleen over de strafrechtketen, maar ook over civiel. Vooral civiel zijn er ontzettend lange doorlooptijden. Ik stel niet nog een vraag in de tweede termijn, maar ik denk wel na over een mogelijke motie bij het tweeminutendebat om te kijken of ik de staatssecretaris nog een duwtje kan geven om daarbij te ondersteunen of daar nog iets aan te doen.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank aan de leden. Het woord is in tweede termijn aan de staatssecretaris.

Staatssecretaris **Van Bruggen**:

Voorzitter, dank u wel. De vraag van de heer Sneller zag op het bespreken van de

uitkomsten, om het maar even zo te zeggen, die gaan over het centrale mediatorsregister. Ik zou willen voorstellen dat u zelf de brief op een convocatie laat opnemen die onder een noemer valt binnen toegang tot het recht. Ik denk dat het goed is dat uw Kamer daar zelf een keuze in maakt. Ik ben te allen tijde bereid om, bij wijze van spreken, de dag nadat de brief de deur uit is, daar het gesprek over te voeren. Die voortgang moet er absoluut in blijven. Bovendien willen we de inschrijftermijn van 1 juli halen. Dus al met al kan ik daarover al heel goed in Q1 van 2027 met u in gesprek. Kijk vooral zelf even naar waar die goed terug zou kunnen komen.

De heer **Sneller** (D66):

Dank voor die suggestie. Dat zullen wij aan onze kant ook oppakken. Daar hebben we ook een eigen verantwoordelijkheid in. Dat is alleen maar het mediatorsregister, terwijl er volgens mij een aantal keer ... Ja, we hebben 11 november een debat over rechtspraak, waar de heer Stöteler mooie dingen over zei, de gesubsidieerde rechtsbijstand en Marijnissen, wat weer een ander debat is dan onder dit kopje valt, terwijl je ziet dat er wel veel dwarsverbanden zijn. Ik bedoelde het ook in bredere zin, zonder dat ik verwacht dat daar nu een eenduidig antwoord op komt.

Staatssecretaris **Van Bruggen**:

Dat is helemaal waar. Ik herken het ook. We hebben één keer per jaar het commissiedebat Toegang tot het recht. Die staat gepland voor de zomer van 2027. Daarin komt dit allemaal samen. Wat mij betreft zou dat ook een hele mooie gelegenheid zijn om het gesprek met elkaar te voeren. Maar goed, dat is ook aan uw Kamer.

Dan de vragen van mevrouw Abdi over het Juridisch Loket. Mensen komen daar binnen. Dat zijn eigenlijk al de mensen die zich realiseren dat ze een juridisch probleem hebben. Het kenniscentrum Raad voor Rechtsbijstand heb ik gevraagd om onderzoek te doen naar überhaupt de bekendheid van mensen met een juridisch probleem of een probleem dat ze nog niet als juridisch duiden. Daar ga ik toch ook weer het rapport van mevrouw Marijnissen bij noemen. De sociaal raadslieden zijn ook nog niet een juridisch loket. Daarbij gaat het gewoon om de gemeente, waar mensen dan binnenkomen en zeggen dat er iets aan de hand is. Dat moet bij elkaar worden geveegd, waarbij ook moet worden gekeken of daar nog mogelijkheden zijn om mensen bekend te maken met de oplossingen die er zijn voor het probleem dat zij zeer ervaren en waar zij zelf de oplossing vaak niet zo heel eenvoudig voor zien.

Dan de baten. Ja, graag, dat is zeker een oproep. Het is natuurlijk wel zo dat de financiering van die verschillende ADR-instanties echt bij het betreffende departement ligt. Niet alles komt dus bij het ministerie van Justitie en Veiligheid terecht. Gelukkig, maar tegelijkertijd zie ik natuurlijk wel dat de maatschappelijke baten hiervan enorm groot kunnen zijn. Dat is echt een hele belangrijke mindset die we als Rijksoverheid wel wat meer zouden mogen hebben: hoe laten we onze investeringen zich uiteindelijk terugbetalen, zodat we daar als samenleving beter en mooier van worden?

Dan de vraag van ... U stelde eigenlijk geen vraag, zei u. Dan laat ik dat ook maar zitten, maar ik ben het helemaal eens met het punt over het gesprek met de rechtspraak.

Voorzitter, dank.

De **voorzitter**:

Dank voor de beantwoording in de tweede termijn. Ik concludeer dit debat af met de constatering dat er een tweeminutendebat zal volgen, met de heer Ellian als eerste spreker.

Er zijn vier toezeggingen gedaan door de staatssecretaris. Luistert u goed mee.

- De staatssecretaris informeert de Kamer in december in de voortgangsbrief Toegang tot het recht over de gesprekken over mediation en het centraal mediatorsregister.
- De staatssecretaris informeert de Kamer in diezelfde voortgangsbrief over de uitkomsten van de pilot over samenwerking tussen het Juridisch Loket en De Geschillencommissie.
- De staatssecretaris komt in de voortgangsbrief terug op de vraag van het lid Straatman over de kennisdeling tussen de rechtspraak en de verschillende ADR-instanties.
- De staatssecretaris komt in de voortgangsbrief terug op haar gesprek met het Arbitrage Instituut over signalen over de kwaliteit van de arbitrage.

Klopt dat? Is dat correct? Missen wij niets? Dat is het geval.

Dan dank ik de commissieleden, de staatssecretaris, haar ondersteuning en het publiek. Ik sluit de vergadering.

Sluiting 11.51 uur.